

Qazaqstan Respublikasy Zañnama jáne quqyqtyq aqparat institutyńyń

JARSHYSY

gylymi-quqyqtyq jýrnal №2 (69)-2022

Құрылтайшы және баспагер:

«Қазақстан Республикасының
Заңнама және құқықтық
ақпарат институты» ШЖҚ РМК
2006 жылдан бастап шығады
Журналдың материалдары
www.zqai.kz

сайтында орналастырылған
Заң ғылымдары бойынша диссертациялардың
негізгі ғылыми нәтижелерін жариялауға
арналған басылымдар тізіліміне енгізілген
(ҚР БҒМ БҒССҚК 14.02.2022 ж.
№38 бұйрығы)

Редакциялық кеңес құрамы

Сәрпеков Р.Қ. - з.ғ.к., Қазақстанның еңбек
сіңірген қайраткері (Нұр-Сұлтан, Қазақстан)
— (төраға)
Абайділинов Е.М. — з.ғ.д. (Нұр-Сұлтан,
Қазақстан)
Абызов Р.М. — з.ғ.д. (Барнаул, Ресей)
Белых В.С. — з.ғ.д. (Екатеринбург, Ресей)
Губин Е.П. — з.ғ.д. (Мәскеу, Ресей)
Мельник Р.С. — з.ғ.д. (Нұр-Сұлтан,
Қазақстан)
Моисеев А.А. — з.ғ.д. (Мәскеу, Ресей)
Муромцев Г.И. — з.ғ.д. (Мәскеу, Ресей)
Рахметов С.М. — з.ғ.д. (Нұр-Сұлтан,
Қазақстан)
Малиновский В.А. — з.ғ.д. (Нұр-Сұлтан,
Қазақстан)
Унзила Шапақ — з.ғ.д. (Нұр-Сұлтан,
Қазақстан)

Бас редактор

Дүйсенов Е.А. — з.ғ.к.

Редакциялық алқа құрамы

Азер Алиев — PhD (Киль, Германия)
Байниязова З.С. — з.ғ.к. (Саратов, Ресей)
Жанғарашев Р.М. — LL.M. (Нұр-Сұлтан,
Қазақстан)
Ишбеков К.А. — з.ғ.д., доцент (Мәскеу, Ресей)
Қазбаева Ә.Г. — з.ғ.к. (Нұр-Сұлтан,
Қазақстан)
Қайырбаева Л.К. — PhD (Нұр-Сұлтан,
Қазақстан)
Киязова А.Ж. — LL.M. (Нұр-Сұлтан,
Қазақстан)
Құлжабаева Ж.О. — з.ғ.к. (Нұр-Сұлтан,
Қазақстан)
Нұрғазиев Б.К. — з.ғ.к. (Нұр-Сұлтан,
Қазақстан)
Нұрмағамбетов Р.Г. — PhD (Челябинск, Ресей)
Примашев Н.М. — з.ғ.к. (Нұр-Сұлтан,
Қазақстан)
Рахымбердин К.Х. — з.ғ.д. (Өскемен,
Қазақстан)
Сәрсенов А.М. — PhD (Нұр-Сұлтан,
Қазақстан)
Тегізбекова Ж.Ч. — з.ғ.к. (Бишкек,
Қыргызстан)
Финк Д.А. — з.ғ.к. (Нұр-Сұлтан, Қазақстан)

Редактор — Колтубаева Г.Б.
Беттеуші — Тасирова А.С.
Тел.: 8 (7172) 26-61-29

Қазақстан Республикасы Ақпарат
және коммуникациялар министрлігі
Ақпарат комитетінің
БАҚ есепке қою туралы куәлігі
№ 17761-Ж 25.06.2019 ж.
(Алғашқы есепке қою кезі
№6592-Ж. 07.09.2005 ж.)

Мекен-жайы: Қазақстан Республикасы,
010000, Нұр-Сұлтан қ., Қабанбай-батыр даңғ.,
19, С-блогы, 306-каб., тел.: 8 (7172) 26-61-22
www.zqai.kz, E-mail: instzak-kz@mail.ru
institutzakonodatelstva@gmail.com

Редакция бағанасы..... 7

Конституциялық және әкімшілік құқық

Р.К. СӘРПЕКОВ Конституциялық реформа
Қазақстанның саяси жүйесін қайта бастаудың
негізгі нүктесі ретінде 13

Б.К. НҰРҒАЗИНОВ, А.Н. ОСПАНОВА
Қазақстан Республикасында мемлекеттік
қызметке кіру кезіндегі кейбір ұсыныстар 22

Л.Т. ЖАНҰЗАҚОВА Нормативтік құқықтық
актілердің иерархиясы туралы..... 32

Е.С. ӘБІЛҒАЗИН, Қ.Т. МУРЗАШЕВ
Қазақстан Республикасы азаматтарының төлем
қабілеттілігін және банкроттықты қалпына
келтіру мәселесіне..... 40

В.И. ОЛЕЙНИК, Б.А. АМАНЖОЛОВА
Қазақстан Республикасында заң білімін жетілдіру 47

А.Қ. ҚҰРМАНОВА Генетикалық ақпаратты
пайдаланудың қолданыстағы заңнаманың
нормаларымен регламенттеудің құқықтық мәселелері 57

Азаматтық және азаматтық-процестік құқық

Р.М. ЖАНҒАРАШЕВ Біріккен Корольдіктің
корпоративтік басқару кодексінде «сақта
немесе түсіндір» қағидатының тиімділігін
қалай арттыруға болады? 67

Е.Г. КОМИССАРОВА (Пермь қ., РФ),
С.К. ЫДЫРЫШЕВА, Т.В. КРАСНОВА
(Тюмень қ., РФ) Өгей әке мен өгей баланың
жеке мүліктік емес қатынастары: құқықтық
мәндерін іздеу..... 73

М.Қ. ЖҮСІПБЕКОВА, Э.О. ТОЙЛЫБЕКОВА,
К.Ж. ЖАРЕКЕЕВ Қазақстан Республикасында
аграрлық секторды тамақ және азық-түлік
қауіпсіздігін қамтамасыз етудің шарты
ретінде дамыту 86

Р.Г. НҰРМАҒАМБЕТОВ, С.М. ШОНАЕВА
Қазақстан Республикасында еңбекті қорғау
саласындағы білім беру қызметтерінің баға
демпингін теориялық-құқықтық еңсеру туралы
мәселеге: қатынастарды реттеу қағидаттарын
бекітудегі шет елдердің тәжірибесі 95

Ш.У. БУРАШОВ, Б.А. ТАЙТОРИНА,
Д.Н. БЕКЕЖАНОВ Қазақстан Республикасындағы
білім беру қызметтерін тұтынушылардың құқықтары:
тұжырымдамалау мәселелері және заңнаманы
жаңғырту сұрақтары 104

А.Қ. ҚАЙШАТАЕВА, Р.Т. БАЯЗИТОВА Еңбек құқық қатынастарындағы стандарттар: теориялық-құқықтық талдаудың кейбір аспектілері.....	116
А.Қ. ҚАЛДЫБАЕВ Компаниялардың қатысу үлестерін (акцияларын) иеліктен шығару туралы шарттарда және корпоративтік шарттарда шетелдік заңнаманы қолдану.....	125
Қылмыстық құқық және қылмыстық процесс	
С.С. ҚАРЖАУБАЕВ Алқабилер сотының соттылығын кеңейту: заңнама мен құқықтық техниканың тұрақтылығы мәселелері	134
М.Ш. ҚҰРМАНҒАЛИ, Ж.Ю. САЙЛИБАЕВА Әлеуметтік желілердегі судьялық этика: халықаралық стандарттар және шетелдік тәртіптік тәжірибе.....	142
А.Қ. ҚАНАТОВ, М.А. ШӘКЕНОВ Қазақстандағы адам құқықтары жөніндегі уәкіл институты (заң шығарудағы иммерсивті ұстаным)	152
Ж.Ө. ӨМІРӘЛІ, Б.Қ. ИЛЬЯСОВА Сот билігінің егемендігі.....	163
Халықаралық құқық және салыстырмалы құқықтану	
А.М. ҚАРАТАЕВА, Д.Б. МАХАМБЕТСАЛИЕВ АҚШ-тағы атқарушы биліктің конституциялық-құқықтық реттелуі	175
А.А. АХМЕТОВА, К. ЭСПЛЮГЕС (Валенсия қ., Испания), З.М. БАЙМАҒАМБЕТОВА Дүниежүзілік сауда ұйымының келісімдерін астық саудасы жөніндегі дауларда қолдану практикасы.....	185
Құқықтық мониторинг	
С.И. КЛИМКИН, А.Ғ. ҚАЗБАЕВА Коммерциялық емес ұйымдарды заңнамалық реттеудің тиімсіздігі туралы мәселесіне.....	195
А.Ө. ҚАЛИЕВА «Кәсіптік одақтар туралы» Қазақстан Республикасы Заңының ақаулары туралы мәселеге (кәсіподақтар саласындағы заңнаманы талдау нәтижелері).....	204
Мемлекеттік тілдегі заңшығармашылық практикасынан	
Н.М. ПРИМАСHEB Терминдер қорының жай-күйі және оны жетілдірудің кейбір жолдары (әскери іс саласы мысалында)	213
Жас ғалым мінбері	
Е.Б. АХМЕТОВ, М.К. ЖҮРҮНОВА Қазақстан Республикасының әкімшілік сот ісін жүргізу және әкімшілік рәсімдердің қағидаттарын жіктеу мәселесіне.....	223
Т.А. МАЗУРОВА (Минск Қ., БР) Професионалды спорт саласындағы қызметті жүзеге асыратын қызметкерлермен еңбек шартын тоқтата тұрудың кейбір құқықтық проблемалары (Беларусь Республикасы мен Ресей Федерациясының заңнамасы бойынша)	234
М.А. АЛДИЯРХАН Қазақстан Республикасы қылмыстық заңнамасы бойынша түзеу жұмыстарын қолданудың әлеуетін арттыру мәселелері	244
Р.Ж. БӘЙШЕВ Тұтынушылық несиелеуді реттеудің салыстырмалы-құқықтық талдауы (Еуропа, Ресей және Қазақстан тәжірибесі).....	254
Е.К. ТОРСЫҚБАЕВ Өндіріп алушы талаптары көлемінің және мәжбүрлеп орындату шараларының арақатынасы қағидатын сақтау.....	263
«Жаршынын» архивтегі беттері	
А. Б. ШАЙКЕНОВА Жаңартылатын энергия көздерін пайдалануды нормативтік реттеуді жетілдіру мәселелері туралы Е. А. Дүйсеновтың, А. К. Лямбекованың ғылыми жарияланымна қайта оралғанда, №3(48)-2017 Нравится17.....	271
Р.К. СӘРПЕКОВ Ұлы ұстазды еске алу	277

ВЕСТНИК

Института законодательства и правовой информации Республики Казахстан

научно-правовой журнал №2 (69)-2022

Учредитель и издатель:
РГП на ПХВ «Институт законодательства
и правовой информации
Республики Казахстан»
Издаётся с 2006 года
Все материалы журнала размещаются на
сайте www.zqai.kz
Включен в перечень изданий для публикации
основных научных результатов диссертаций
по юридическим наукам
(Приказ КОКСОН МОН РК №38
от 14.02.2022 г.)

Состав Редакционного совета
Сарпеков Р.К. – к.ю.н., Заслуженный дея-
тель Казахстана (Нур-Султан, Казахстан)
– (председатель)
Абайдылиев Е.М. – д.ю.н. (Нур-Султан,
Казахстан)
Абызов Р.М. – д.ю.н. (Барнаул, Россия)
Белых В.С. – д.ю.н. (Екатеринбург, Россия)
Губин Е.П. – д.ю.н. (Москва, Россия)
Мельник Р.С. – д.ю.н. (Нур-Султан,
Казахстан)
Моисеев А.А. – д.ю.н. (Москва, Россия)
Муромцев Г.И. – д.ю.н. (Москва, Россия)
Рахметов С.М. – д.ю.н. (Нур-Султан,
Казахстан)
Малиновский В.А. – д.ю.н. (Нур-Султан,
Казахстан)
Унзила Шапак – д.ю.н. (Нур-Султан,
Казахстан)

Главный редактор
Дюсенов Е.А. – к.ю.н.

Состав Редакционной коллегии
Азер Алиев – PhD (Киль, Германия)
Байниязова З.С. – к.ю.н. (Саратов, Россия)
Джангарашев Р.М. – LL.M. (Нур-Султан,
Казахстан)
Ишеков К.А. – д.ю.н. (Москва, Россия)
Казбаева А.Г. – к.ю.н. (Нур-Султан,
Казахстан)
Каирбаева Л.К. – PhD (Нур-Султан,
Казахстан)
Киязова А.Ж. – LL.M. (Нур-Султан,
Казахстан)
Кулжабаева Ж.О. – к.ю.н. (Нур-Султан,
Казахстан)
Нургазинов Б.К. – к.ю.н. (Нур-Султан,
Казахстан)
Нурмагамбетов Р.Г. – PhD (Челябинск,
Россия)
Примашев Н.М. – к.ю.н. (Нур-Султан,
Казахстан)
Рахимбердин К.Х. – д.ю.н. (Усть-Каменно-
горск, Казахстан)
Сарсенов А.М. – PhD (Нур-Султан, Казах-
стан)
Тегизбекова Ж.Ч. – к.ю.н. (Бишкек,
Кыргызстан)
Финк Д.А. – к.ю.н. (Нур-Султан, Казахстан)

Редактор – **Колтубаева Г.Б.**
Верстка – **Тасирова А.С.**
Тел.: 8 (7172) 26-61-29

Свидетельство о постановке
на учет СМИ № 17761-Ж
от 25.06.2019 г. Комитета информации
Министерства информации и коммуникаций
Республики Казахстан (Первичная постановка
на учет №6592-Ж. 07.09.2005 г.)

Адрес: Республика Казахстан, 010000,
г. Нур-Султан, пр. Кабанбай батыра, 19,
блок С, каб. 306, тел.: 8 (7172) 26-61-22
www.zqai.kz, E-mail: instzak-kz@mail.ru
institutzakonodatelstva@gmail.com

Колонка редакции	9
Конституционное и административное право	
Р.К. САРПЕКОВ Конституционная реформа как основной поинт перезапуска политической системы Казахстана	13
Б.К. НУРГАЗИНОВ, А.Н. ОСПАНОВА Некоторые предложения при поступлении на государственную службу в Республике Казахстан	22
Л.Т. ЖАНУЗАКОВА Об иерархии нормативных правовых актов	32
Е.С. АБУЛГАЗИН, К.Т. МУРЗАШЕВ К вопросу о восстановлении платежеспособности и банкротстве граждан Республики Казахстан	40
В.И. ОЛЕЙНИК, Б.А. АМАНЖОЛОВА Совершенствование юридического образования в Республике Казахстан	47
А.К. КУРМАНОВА Правовые вопросы регламентации использования генетической информации по действующему законодательству	57
Гражданское и гражданско-процессуальное право	
Р.М. ДЖАНГАРАШЕВ Каким образом можно повысить эффективность принципа «соблюдай или разясняй» в кодексе корпоративного управления Соединенного Королевства	67
Е.Г. КОМИССАРОВА (г. Пермь, РФ), С.К. ИДРЫШЕВА, Т.В. КРАСНОВА (г. Тюмень, РФ) Личные неимущественные отношения отчима и пасынка: в поисках юридических сущностей	73
М.К. ЖУСУПБЕКОВА, Э.О. ТОЙЛЫБЕКОВА, К.Ж. ЖАРЕКЕЕВ Развитие аграрного сектора как условие обеспечения пищевой и продовольственной безопасности в Республике Казахстан	86
Р.Г. НУРМАГАМБЕТОВ, С.М. ШУНАЕВА К вопросу о теоретико-правовом преодолении ценового демпинга образовательных услуг в сфере охраны труда в Республике Казахстан: опыт зарубежных стран в закреплении принципов регулирования отношений	95
Ш.У. БУРАШОВ, Б.А. ТАЙТОРИНА, Д.Н. БЕКЕЖАНОВ Права потребителей образовательных услуг в Республике Казахстан: проблемы концептуализации и вопросы модернизации законодательства	104

СОДЕРЖАНИЕ

А.К. КАЙШАТАЕВА, Р.Т. БАЯЗИТОВА

Стандарты в трудовых правоотношениях: некоторые аспекты теоретико-правового анализа 116

А.К. КАЛДЫБАЕВ Применение иностранного права в договорах по отчуждению долей участия (акций) компаний и в корпоративных договорах 125

Уголовное право и уголовный процесс

С.С. КАРЖАУБАЕВ Расширение подсудности суда присяжных: проблемы стабильности законодательства и юридической техники 134

М.Ш. ҚҰРМАНҒАЛИ, Ж.Ю. САЙЛИБАЕВА Судейская этика в социальных сетях: международные стандарты и зарубежная дисциплинарная практика 142

А.К. КАНАТОВ, М.А. ШАКЕНОВ Институт Уполномоченного по правам человека в Казахстане (иммерсивный подход в законотворчестве) 152

Ж.Ө. ӨМІРӘЛІ, Б.Қ. ИЛЬЯСОВА Суверенитет судебной власти 163

Международное право и сравнительное правоведение

А.М. КАРАТАЕВА, Д.Б. МАХАМБЕТСАЛИЕВ Конституционно-правовое регулирование исполнительной власти в США 175

А.А. АХМЕТОВА, К. ЭСПЛЮГЕС (г. Валенсия, Испания),
З.М. БАЙМАГАМБЕТОВА Практика применения соглашений Всемирной торговой организации в спорах по торговле зерном 185

Правовой мониторинг

С.И. КЛИМКИН, А.Г. КАЗБАЕВА К вопросу о неэффективности законодательного регулирования некоммерческих организаций 195

К.У. КАЛИЕВА К вопросу о дефектах Закона Республики Казахстан «О профессиональных союзах» (результаты анализа законодательства в сфере профсоюзов) 204

Из практики законотворчества на государственном языке

Н.М. ПРИМАШЕВ Состояние фонда терминов и некоторые пути его совершенствования (на примере сферы военного дела) 213

Трибуна молодого ученого

Е.Б. АХМЕТОВ, М.К. ЖУРУНОВА К вопросу о классификации принципов административного судопроизводства и административных процедур Республики Казахстан 223

Т.А. МАЗУРОВА (г. Минск, РБ) Некоторые правовые проблемы приостановления трудового договора с работниками, осуществляющими деятельность в сфере профессионального спорта (по законодательству Республики Беларусь и Российской Федерации) 234

М.А. АЛДИЯРХАН Вопросы повышения потенциала применения исправительных работ по уголовному законодательству Республики Казахстан 244

Р.Ж. БАИШЕВ Сравнительно-правовой анализ регулирования потребительского кредитования (опыт Европы, России и Казахстана) 254

Е.К. ТОРСЫКБАЕВ Соблюдение принципа соотносимости объема требований взыскателя и мер принудительного исполнения 263

Архивные страницы «Вестника»

А.Б. ШАЙКЕНОВА Возвращаясь к научной публикации Дюсенова Е.А., Лямбековой А.К. о вопросах совершенствования нормативного регулирования использования возобновляемых источников энергии, №3(48)-2017 271

Р.К. САРПЕКОВ Памяти великого учителя 277

Bulletin of Institute of Legislation and Legal Information of the Republic of Kazakhstan

JARSHYSY

scientific and legal journal №2 (69)-2022

Founder and publisher:
RSE on the REM «Institute of Legislation and Legal information of the Republic of Kazakhstan»
Published since 2006
All journal materials are placed on the website
www.zqai.kz
Included in the list of publications of basic scientific results of dissertations on legal sciences (Order CCES MES RK №38 from 14.02.2022)

Editorial Council members

Sarpekov R.K. – c.j.s., *Honored Worker of Kazakhstan (Nur-Sultan, Kazakhstan)* – (Chairman)
Abaydeldinov E.M. – d.j.s. (Nur-Sultan, Kazakhstan)
Abyzov R.M. – d.j.s. (Barnaul, Russian)
Belih V.S. – d.j.s. (Ekaterinburg, Russian)
Gubin E.P. – d.j.s. (Moscow, Russian)
Melnik R.S. – d.j.s. (Nur-Sultan, Kazakhstan)
Moiseev A.A. – d.j.s. (Moscow, Russian)
Murumcev G.I. – d.j.s. (Moscow, Russian)
Rahmetov S.M. – d.j.s. (Nur-Sultan, Kazakhstan)
Malinovski V.A. – d.j.s. (Nur-Sultan, Kazakhstan)
Unzila Shapak – d.j.s. (Nur-Sultan, Kazakhstan)

Chief Editor

Dyussenov Ye.A. – c.j.s.

Editorial Board members

Azer Aliyev – PhD (Kiel, Germany)
Bainiyazova Z.S. – c.j.s. (Saratov, Russian)
Dzhangarashev R.M. – LLM (Nur-Sultan, Kazakhstan)
Ishekov K.A. – d.j.s. (Moscow, Russian)
Kazbayeva A.G. – c.j.s. (Nur-Sultan, Kazakhstan)
Kairbaeva L.K. – PhD (Nur-Sultan, Kazakhstan)
Kiyazova A.Zh. – LLM (Nur-Sultan, Kazakhstan)
Kulzhabayeva Zh.O. – c.j.s. (Nur-Sultan, Kazakhstan)
Nurgazinov B. K. – c.j.s. (Nur-Sultan, Kazakhstan)
Nurmagambetov R.G. – PhD (Chelyabinsk, Russian)
Primashev N.M. – c.j.s. (Nur-Sultan, Kazakhstan)
Rakhimberdin K.H. – d.j.s. (Ust-Kamenogorsk, Kazakhstan)
Sarsenov A.M. – PhD (Nur-Sultan, Kazakhstan)
Tegizbekova Zh.Ch. – c.j.s. (Bishkek, Kyrgyzstan)
Fink D.A. – c.j.s. (Nur-Sultan, Kazakhstan)

Editor – **Koltubaeva G.B.**

Layout – **Tasirova A.S.**
Tel.: 8 (7172) 26-61-29

The certificate of registration of mass media №17761-G from 25.06.2019 from the Information Committee of the Ministry of Information and Communications of the Republic of Kazakhstan (Number and date of primary registration №6592-Zh.07.09.2005.)

Address: The Republic of Kazakhstan, 010000, Nur-Sultan, Kabanbay-batyr ave., 19, block C, office 306, tel.: 8 (7172) 26-61-22
www.zqai.kz, e-mail: instzak-kz@mail.ru
institutzakonodatelstva@gmail.com

Editorial 11

Constitutional and Administrative Law

- R.K.SARPEKOV** Constitutional reform as the main point of restarting the political system of Kazakhstan 13
B.K. NURGAZINOV, A. N. OSPANOVA Some proposals for entering public service in the Republic of Kazakhstan 22
L.T. ZHANUZAKOVA On the hierarchy of normative legal acts 32
E.S. ABULGAZIN, K.T. MURZASHEV To the question of restoration of solvency and bankruptcy of citizens of the Republic of Kazakhstan 40
V.I. OLEINIK, B.A. AMANZHOLLOVA Improvement of legal education in the Republic of Kazakhstan 47
A.K. KURMANOVA Legal issues of regulation of the use of genetic information by the norms of the current legislation 57

Civil and Civil Procedure Law

- R.M. JANGARASHEV** How can the effectiveness of the «comply or explain» principle in the UK corporate governance code be improved? 67
E.G. KOMISSAROVA (Perm, Russia),
S.K. IDRYSHEVA, T.V. KRASNOVA (Tyumen, Russia) Personal non-property relationships of the step-father and stepson: in search of legal entities 73
M.K. ZHUSUPBEKOVA, E.O. TOYLYBEKOVA, K.ZH. ZHAREKEEV Development of the agricultural sector in the Republic of Kazakhstan as a condition for ensuring food and food security 86
R.G. NURMAGAMBETOV, S.M. SHUNAEVA To the question of theoretical and legal overcoming of educational services price dumping in the sphere of occupational safety in the Republic of Kazakhstan: experience of foreign countries in consolidation of the principles of regulation of relations 95
SH.U. BURASHOV, B.A. TAITORINA, D.N. BEKEZHANOV Rights of consumers of educational services in the Republic of Kazakhstan: problems of conceptualization and issues of modernization of legislation 104
A.K. KAISHATAYEVA, R.T. BAYAZITOVA Standards in labor relations: some aspects of theoretical and legal analysis 116

CONTENT

A. KALDYBAYEV The application of foreign law in agreements on the alienation of participation interests (shares) of companies and in corporate agreements	125
--	-----

Criminal law and Criminal procedure

S.S. KARZHAUBAYEV Expanding the jurisdiction of the jury: problems of stability of legislation and legal technology	134
M. KURMANGALI, ZH. SAILIBAYEVA Judge ethics in social networks: international standards and foreign disciplinary practice	142
A.K. KANATOV, M.A. SHAKENOV Institute of the commissioner for human rights in Kazakhstan (immersive approach to lawmaking)	152
ZH. OMIRALI, B.K. ILYASOVA Sovereignty of the judiciary	163

International law and Comparative law

A.M. KARATAYEVA, D.B. MAKHAMBETSALIYEV Constitutional legal regulation of the executive branch in the United States.....	175
A.A. AKHMETOVA, C. ESPLUGUES (Valencia, Spain), Z.M. BAIMAGAMBETOVA The practice of applying World Trade Organization agreements in grain trade disputes	185

Legal monitoring

S.I. KLIMKIN, A.G. KAZBAYEVA To the question of inefficiency of legislative regulation of non-commercial organizations.....	195
K.Y. КАЛИЕВА К вопросу о дефектах Закона Республики Казахстан «О профессиональных союзах» (результаты анализа законодательства в сфере профсоюзов)	204

From the lawmaking practice in the official language

N.M. PRIMASHEV The state of the fund of terms and certain ways to improve it (on the example of the sphere of military affairs)	213
--	-----

Young researchers' tribune

Y.B. AKHMETOV, M.K. ZHURUNOVA On the classification of the principles of administrative proceedings and administrative procedure of the Republic of Kazakhstan.....	223
T.A. MAZUROVA (Minsk, RB) Some legal problems of suspension of an employment contract in the field of professional sports (under the legislation of the Republic of Belarus and the Russian Federation).....	234
M.A. ALDIYARKHAN Issues of increasing the potential for the use of correctional labor in the criminal legislation of the Republic of Kazakhstan	244
R. BAISHEV Legal comparative analysis of consumer lending regulation (experience of Europe, Russia and Kazakhstan).....	254
E.K. TORSYKBAEV Compliance with the principle of correlation of the volume of the claimant's claims and enforcement measures	263

The archive pages of the «Bulletin»

A.B. SHAIKENOVA Returning to the scientific publication of Dyussenov Ye.A., Lyambekova A.K. on the issues of improving regulation of the use of renewable energy sources, №3(48)-2017	271
R.K. SARPEKOV To the memory of a great teacher.....	277

ӘЛЕУМЕТТІК ЖЕЛІЛЕРДЕГІ СУДЬЯЛЫҚ ЭТИКА: ХАЛЫҚАРАЛЫҚ СТАНДАРТТАР ЖӘНЕ ШЕТЕЛДІК ТӘРТІПТІК ТӘЖІРИБЕ

Медеу Шүнгенұлы Құрманғали

*Заң ғылымдарының кандидаты, әл-Фараби ат.
Қазақ ұлттық университеті және Нархоз университеті,
Қазақстан Республикасы, Алматы қаласы,
e-mail: medeu.kurtmangali@gmail.com*

Жанель Юрсунвна Сайлибаева¹

*Заң ғылымдарының кандидаты, Абай ат.
Қазақ ұлттық педагогикалық университеті,
Қазақстан Республикасы, Алматы қаласы,
e-mail: zhanel.sailibayeva@mail.ru*

Аннотация. Зерттелетін отырған тақырыптың өзектілігі қазіргі қоғамдық және құқықтық қатынастардағы әлеуметтік желілердің өсіп келе жатқан рөліне, атап айтқанда, оның сот төрелігін жүзеге асыру мәселелерінің әсеріне байланысты. Жаңа медиа мәдениеттің коммуникацияны қайта қалыптаструға және адамның жеке басы туралы ақпаратты тарату практикасына әсері соттардың қызметіне қатысты ерекше және мүдделі сұрақтармен қамтыла бастады. Цифырлық заманда әлеуметтік медианы қолдану көптеген адамдардың күнделікті іс-әрекетіне айналды. Әлеуметтік желілер ақпараттық-ағартушылық жұмыстың қуатты құралына айналды және қоғамның сот органдарына сенімін арттыруға ықпал ете алады. Алайда, әлеуметтік медианы қолдану этикалық мәселелердің жаңа шешілмеген мәселелерін тудырады. Ғылыми зерттеудің негізгі мақсаты әлеуметтік желілердегі Судья әдеби проблемаларының кейбір негізгі халықаралық-құқықтық аспектілерін талдау болып табылады.

Жаңа медиа мәдениеттің коммуникацияны қайта қарауға және адамның жеке басы туралы ақпаратты тарату тәжірибесіне әсері, соттардың қызметіне қатысты ерекше және қызықты сұрақтар қояды. Жаһандық дәуірде әлеуметтік медианы пайдалану адамдардың көпшілігінің күнделікті қызметіне айналды. Әлеуметтік медиа - бұл ақпараттық-ағартушылық жұмыстың қуатты құралына айналды және сот органдарына қоғамның сенімін арттыруға ықпал ете алады.

Судьялар әлеуметтік желілерді қолданғанда абайлық таныту керек. Материалдарды әлеуметтік желілерге орналастыру кезінде олар жариялағанның бәрі жойылғаннан кейін де сақталып қалатындығын және судья берген мәліметті біреулер бұрмалап түсіндіруі, контекстен бөліп алып көрсетілуі мүмкін екенін ескеруі керек. Интернетте анонимді комментарий жазған кезде, адамды анықтаудың әртүрлі тәсілдері бар екенін есте сақтауы керек. Әлеуметтік желіде жарияланған кез-келген жеке ақпарат немесе фотосуреттер кішіпейіл және лайықты болуы керек.

Түйін сөздер: әлеуметтік желілер, судья, этика, қоғам, медиа мәдениет.

¹ Хат-хабарларға арналған автор

СУДЕЙСКАЯ ЭТИКА В СОЦИАЛЬНЫХ СЕТЯХ: МЕЖДУНАРОДНЫЕ СТАНДАРТЫ И ЗАРУБЕЖНАЯ ДИСЦИПЛИНАРНАЯ ПРАКТИКА

Құрманғали Медеу Шүнгенович

Кандидат юридических наук, Казахский национальный университет им. аль-Фараби
и университет Нархоз, Республика Казахстан, город Алматы;
e-mail: medeu.kurmangali@gmail.com

Сайлибаева Жанель Юрсуновна

Кандидат юридических наук, Казахский национальный
педагогический университет им. Абая,
Республика Казахстан, город Алматы; e-mail: zhanel.sailibayeva@mail.ru

Аннотация. Актуальность исследуемой темы обусловлена все возрастающей ролью социальных сетей в современных общественных и правовых отношениях, и в частности, ее влиянием на вопросы отправления правосудия. Влияние новой медиакультуры на пересмотр коммуникации и практику распространения информации о личности человека задает необычные и интересные вопросы, касающиеся деятельности судов. В глобальную эпоху использование социальных сетей стало повседневной деятельностью большинства людей. Социальные сети стали мощным инструментом информационно-просветительской работы и могут способствовать повышению доверия общества к судебным органам. Однако использование социальных сетей порождает этические проблемы с новыми проблемами. Основной целью научного исследования является анализ некоторых основных международно-правовых аспектов проблем судейской этики в социальных сетях.

Влияние новой медиакультуры на переосмысление коммуникации и практики распространения личной информации ставит конкретные и интересные вопросы о функционировании судебной власти. В глобальную эпоху использование социальных сетей стало повседневной деятельностью для большинства людей. Социальные сети стали мощным инструментом защиты интересов и могут повысить доверие общественности к судебной системе.

Судьям следует быть осторожными при использовании социальных сетей. При размещении материалов в социальных сетях следует учитывать, что все, что они публикуют, сохранится даже после удаления, а предоставленная судьей информация может быть неверно истолкована и вырвана из контекста. При написании анонимного комментария в сети имейте в виду, что существуют разные способы идентификации человека. Любая личная информация или фотографии, размещенные в социальной сети, должны быть скромными и уместными.

Ключевые слова: социальные сети, судья, этика, общество, медиакультура.

JUDGE ETHICS IN SOCIAL NETWORKS: INTERNATIONAL STANDARDS AND FOREIGN DISCIPLINARY PRACTICE

Kurmangali Medeu

PhD in Law, al-Farabi Kazakh National University and Narxoz University,
Kazakhstan, Almaty, e-mail: medeu.kurmangali@gmail.com

Sailibayeva Zhanel

PhD in Law, Abay Kazakh National Pedagogical University,
Kazakhstan, Almaty, e-mail: zhanel.sailibayeva@mail.ru

Abstract. The relevance of the topic under study is due to the increasing role of social networks in modern social and legal relations, and in particular, its influence on the administration of justice. The influence of the new media culture on the revision of communication and the practice

of disseminating information about a person's personality raises unusual and interesting questions concerning the activities of the courts. In the global era, the use of social media has become the daily activity of most people. Social networks have become a powerful tool for information and educational work and can contribute to increasing public confidence in the judiciary. However, the use of social media generates ethical issues with new challenges. The main purpose of the research is to analyze some of the main international legal aspects of the problems of judicial ethics in social networks.

The influence of the new media culture on the rethinking of communication and the practice of disseminating personal information raises specific and interesting questions about the functioning of the judiciary. In the global age, using social media has become a daily activity for most people. Social media has become a powerful advocacy tool and can increase public confidence in the judiciary.

Judges should be careful when using social media. When posting materials on social networks, it should be taken into account that everything that they publish will remain even after deletion, and the information provided by the judge may be misinterpreted and taken out of context. When writing an anonymous comment online, keep in mind that there are different ways to identify a person. Any personal information or photos posted on the social network must be modest and appropriate.

Keywords: social networks, judge, ethics, society, media culture.

DOI: 10.52026/2788-5291_2022_69_2_142

Кіріспе

Алайда, әлеуметтік желілерді пайдалану өзімен бірге жаңа қиындықтармен этикалық мәселелерді тудырады. Бұл мәселелер орналастырылған материалдардың орындылығымен, абайсыз біржақтылықты немесе мүдделілігін байқатып алумен және судьялардың үшінші тұлғалармен жасаған қатынастарының болуы мүмкін салдарымен байланысты. 2015 ж. Судьялық этиканың жаһандық кодексі² ережелеріне сәйкес, судья әлеуметтік желілерді пайдалана алады. Судьялар құзіреті бар тиісті органның әлеуметтік желілерді пайдалану қауіпсіздігіне қатысты нұсқауларды орындауы қажет.

Жұмысымыздың негізгі зерттеу әдістеріне жатады: жалпы ғылыми әдістер (логикалық, құрылымдық және жүйелік талдау, синтез), сондай-ақ құбылыстар мен процестерді зерттеудің арнайы әдістері мен тәсілдері (формальды-логикалық, құрылымдық-функционалдық, салыстырмалы құқықтану әдісі).

Зерттеудің негізгі нәтижелері судьялар мінез-құлқының осы маңызды аспектісін құқықтық талдаудан, атап айтқанда, ұлттық және халықаралық құқықтық құжаттар мен прецеденттік практиканың мазмұнын зерттеуден тұрады.

Талқылау

Судья келесі ұсынылған ережелерді ұстануы тиіс. Судья интернетте оның жеке өмірі мен үйінің мекен-жайы туралы ақпараттың болмауын қамтамасыз етуі керек. Судья қажетті жеке ақпараттан астам мәліметерді жариялаудан сақ болуы керек. Атап айтқанда, телефон нөмірлері, туған күні мен мекен-жайы интернет алаяқтары үшін маңызды ақпарат болып табылады. Басқа пайдаланушыларға мұндай мәліметтерді білу қажет емес. Егер қандай да бір байланыстар қажет болса, оны жеке тұлғадарға бөлек жібереді. Судья жеке қауіпсіздігіне қауіп төндіретін ақпаратты жарияламауы керек. Мысалы, жеке мекен-жайы, демалыс жоспары және отбасы туралы ақпарат қылмыстық мақсаттарда пайдаланылуы мүмкін. Фотосурет арқылы сіздің үйіңіздің мекен-жайын немесе автокөлік нөмірін біліп алуға болады. Судья құпиялылық параметрлерін тексеріп, ақпараттың шектеулі топта сақталуын қамтамасыз ету үшін оның профилін көруге шектеу қою керек. Судья тіркелген сайттардың шарттарын тексеріп, сайтта орналастырылған деректердің кімге тиесілі екенін және сайт иелері олардың мәліметтерімен не істей алатындығын білуі керек.

Судья блог жүргізе алады. Блог жүргізетін

² Bologna Milano Global Code of Judicial Ethics 2015 / Approved at the International Conference of Judicial independence held at the University of Bologna and at Bocconi University of Milano June 2015 / <https://www.icj.org/wp-content/uploads/2016/02/Bologna-and-Milan-Global-Code-of-Judicial-Ethics.pdf>

(немесе басқа адамдардың блогына пікір қалдыратын) судьялар, сот органдарының қызметкерлері өздерін сот жүйесінің мүшесі ретінде көрсетпеуі керек. Әлеуметтік желіні қолданушы адамның судья екендігі белгілі болып қалу салдарынан, судьялық қоғамдастықтың бейтараптылығына немесе жалпы сот жүйесіне сенім төмендеп кету қаупі болса, судьяға өз пікірін білдіруінің қажеті жоқ. Бұл анонимділік сақтайтын блогтарға да қатысты. Судья әлеуметтік желідегі қауіпсіздік талаптарын орындамаса, нәтижесінде тәртіптік жауапкершілікке тартылуы мүмкін. Бұл туралы нақты талаптар болмаса да, ақпараттың таралуы және технологияны қолдану адамдарға әр түрлі тәуелсіз ақпарат көздерінен мәлімет жинауға мүмкіндік беретінін судьяларға естерінде ұстағандары жөн. Тексерудің қарапайым тәсілі - өзіңіздің атыңызды Google сияқты интернеттегі іздеу жүйесіне енгізу. Сонымен қатар, Facebook сияқты әлеуметтік желілерде жеке деректер абайсызда кең қоғамдық жариялыққа шығып кетуі мүмкіндігі туралы судья отбасы мүшелерін ескерту керек.

БҰҰ-ның Арнайы баяндамашысының «Судьялар мен адвокаттардың тәуелсіздігі» тақырыбындағы баяндамасында «Әлеуметтік желілер және судьялармен прокурорлардың қызметі» деген бөлім бар. Халықаралық шарттарда судьялардың Интернетте өз бостандықтарын қолдана алуы туралы нұсқаулар жоқ. Сонымен қатар, жеке тұлғалардың оффлайн режимінде бар құқықтары, атап айтқанда пікір білдіру бостандығы да, онлайн режимінде дәл солай қорғалуы керек³. Іс жүзінде бұл, сот төрелігі субъектілері, судьяның құрметті атағына нұқсан келтіретін немесе қоғамның сот жүйесіне деген сенімін төмендететін мүдделер қақтығысын тудыратын кез-келген қызметпен айналысудан аулақ болу керек дегенді білдіреді (A/HRC/26/32, 58-тармақ).

Осы уақытқа дейін адам құқықтары жөніндегі соттармен жүйелер, судья әлеуметтік желіде сөз бостандығын жүзеге асырған кезде, оның жүріс-тұрысы қандай болу керектігі туралы нақты жауапты бере алмаған болатын. Халықаралық стандарттарға сәйкес судьяларға, олардың кәсіби қызметі, жеке өмірі және жүріс-тұрысына қатысты, басқа адамдармен салыстырғанда, қатаң шектеулер қойылуы

тиіс. Алайда, судьялардан қоғамдық өмірге қатысуды мүлдем тоқтатуды талап ету ақылға қонымсыз болар еді. Судьяларды өздері өмір сүретін қоғамнан толық оқшаулау мүмкін емес және оның пайдасы жоқ (UNODC, Бангалор қағидаларына түсініктеме, 31 тармақ). Судьяларға «әлеуметтік желілерден аулақ болу» туралы жалпы нұсқау беру қазіргі цифрлық дәуірде дұрыс емес және шындыққа жанаспайды.

Судьялардың әлеуметтік желілердегі жүріс-тұрысы көпшілікке айқын көрінеді. Судья жариялаған кез-келген комментарийлермен мәлімдемелер халықтың сот жүйесіне деген сенімін нығайтып, олардың қызметінің абыройына және сот билігінің тәуелсіздігімен бейтараптығына сай болуы керек. Судьялар өздерінің жеке көзқарастарымен пікірлерін білдіру кезінде, олардың міндеттерімен мемлекеттік қызметші мәртебесіне кері әсерін тигізбеу туралы және бейтарапты, қызметіне адал және жауапты болуына күмән келтірмеу туралы ойлау керек. Интернетте өздерінің көзқарастарымен пікірлерін білдіре отырып, олар әрдайым өз қызметін құрметтеп, сот жүйесіне сенімділікті сақтап және оны күшейтуге талпыну керек. Олар әлеуметтік желіде қоғамның сот жүйесіне сенімін төмендететін немесе оның тәуелсіздігімен бейтараптығына күмән тудыратын кез-келген әрекеттен аулақ болуы керек. Судьяға кез-келген түрдегі электрондық хат алмасу байланысы, соның ішінде мәтіндік хабарламалар немесе электрондық хат байланыстары кезінде сақ болуға кеңес беріледі. Судьяға әлеуметтік желілерді пайдалану кезінде немесе материалдарды Интернетте орналастыру кезінде де сақ болуға кеңес беріледі. Интернетте орналастырылған электронды хаттармен материалдардың қол жетімділігі, кең таралу мүмкіндігі және ұзақ мерзімді сақталу сипатын ескерген жөн. Судьяның адамдармен бетпе-бет сөйлесу, қағаз хат арқылы немесе телефон арқылы сөйлесу мүмкіндігін реттейтін қағидалар, электрондық байланысқа, оның ішінде Интернетпен әлеуметтік желіні пайдалануға да қатысты болуы керек.

Тек бірнеше мемлекеттерде ғана судьялардың әлеуметтік желілердегі жүріс-тұрысын реттейтін арнайы заңнама немесе этикалық нормалар қабылданған. Бұл

³ Human Rights Council resolution A/HRC/RES/38/738/7 at 17.07.2018 / https://ap.ohchr.org/documents/dpage_e.aspx?si=A/HRC/RES/38/7

Австралия, Албания, Венгрия, Словения, Солтүстік Ирландия, Шотландия және Черногория. Кейбір елдерде судьялардың кәсіби қауымдастықтары Интернетте, әсіресе әлеуметтік желілерде сөз бостандығын қолдану қаупі туралы хабардар ету мақсатында бірқатар іс-шаралар өткізді. Бұл Әзірбайжан, Болгария, Коста-Рика, Литва және Корея Республикасы. Басқа елдер өздерінің судьялық этика кодекстерін жаңартып, сот органдары қызметкерлерінің әлеуметтік желілерді пайдалануы туралы мәселені нақтылау үшін этикалық органдарды құра бастады. Сот органдары адалдығын қамтамасыз ету жөніндегі Жаһандық желісі сияқты тиісті топтар, осы мәселе бойынша құнды нұсқаулықтар шығарып, әлеуметтік желілердің сипатымен судьялардың этикалық жауапкершілігі туралы оқыту бағдарламаларын әзірлеуде⁴. Мемлекеттердің БҰҰ Арнайы баяндамашысына жіберген материалдарында судьялардың Интернеттегі сөз бостандығы құқығын жүзеге асыру кезінде құқықтық немесе тәртіптік жауапкершілікке тартылған жағдайлары туралы шектеулі ақпарат бар. Нидерланды мен Словенияда судьялар Твиттерге орынсыз пікір қалдырғаны үшін тәртіптік жауапкершілікке тартылды. Корея Республикасында бірқатар судьялар тағайындау процедураларына немесе басқа соттар қабылдаған шешімдерге қатысты сот жүйесінің ішкі коммуникациялық желісінде айтылған сындары үшін қызметінен босатылды.

Еуропалық судьяларды оқыту желісі (EJTN) шеңберінде, Чехия сот академиясысында 2015 жылғы 23-26 маусым аралығында «Фемида байқауы 2015: Судья этикасы және олардың кәсіби жүріс-тұрысы» конкурсының 4-ші жартылай финалы өтті. Оған қатысқан «Судьялар және әлеуметтік медиа: тәуекелдерді басқару» – атты ғылыми еңбектің авторлары келесіні айтады. Интернетте жедел және барлық жерде болатын қоғамдық әлеуметтік өзара әрекеттесуді қамтамасыз ете отырып, әлеуметтік желілер сот жүйесінің қызметкерлеріне этикалық міндеттерді орындауды қиындатады. Әлеуметтік желілер судьяларды тәртіптік жазаға тартуына дейін әкелуі мүмкін «этикалық миналар» құруға потенциалы бар. Мысалы, Грекияда азаматтық және қылмыстық істер жөніндегі Жоғарғы сот қатаң үнемдеу шараларына қатаң наразылық білдірген

және үкімет мүшелерін сатқындық жасады деп ашық блог арқылы айыптаған судьяны тәртіптік жауапкершілікке тартты. Твиттерде псевдоним қолданатын француз судьялары өздері қатысқан сот процесі туралы алған әсерлерімен бөлісіп отырған. Бұл қоғамның наразылығын тудырып, нәтижесінде судьялар тәртіптік жауапкершілікке тартылды. АҚШ-та Facebook арқылы аяқталмаған сот процесі бойынша адвокатқа комментариймен бөліскені үшін судьяға сөгіс жарияланған [1].

Бұл талдау судьялардың әлеуметтік желілердің этикалық салдары туралы елеулі алаңдаушылық туғызады. Әлеуметтік медиа байланыстың негізгі құралына айналған және өсіп келе жатқан әлемде сот жүйесінің мүшелерін онлайн-қауымдастықтарға қатысудан алшақтатпау керек. Әлеуметтік желілер арқылы әлеуметтену судьялардың сөз бостандығына кепілдік беріп қана қоймайды, сонымен бірге олардың қоғамдық өмірге белсенді қатысуын қамтамасыз етеді, осылайша олардың кәсіби қызметінде кездесетін проблемалармен дилеммалар туралы тікелей тәжірибе жинай алады. «Судьялар және әлеуметтік медиа: тәуекелдерді басқару» ғылыми еңбегі судьяларды өздерінің этикалық міндеттерін тиімді орындауы үшін әлеуметтік желілермен өзара әрекеттесу кезінде ескеру қажет факторлар туралы айтады. Тренингтер арқылы (мысалы, әлеуметтік медиа семинарлар, брифингтер, кейстерді талқылау кезінде таныстар көбейіп) әлеуметтік желілер арқылы байланыстың қауіптілігі туралы судьяларды оқыту және әлеуметтік медиа туралы жалпы түсінікті көрсететін нақты ережелер орнату, судьялардың әділеттілігімен адалдығын сақтау үшін өте маңызды. Еуропалық этика комитеттері жақын арада Интернеттегі судьялардың әлеуметтік белсенділігінен туындайтын мәселелерді шешеді және қазіргі заманның сот білігінің мүшелері үшін ашық және технологиялық тұрғыдан озық тәжірибе басшылыққа алынатын қағидаларды қабылдайды деп күтілуде. Осындай қағидаларды сақтауға, тәртіптік этика органдарынан басқа, сот жүйесі шеңберіндегі тәуелсіз этикалық кеңестер арқылы белсенді түрде қол жеткізуге болады. Олар судьяларға заманауи этикалық дилеммалар туралы мәлімет, кеңес бере алады және этикалық нормалардың орындалуын қадағалап, Интернеттегі әлеуметтік желілерді теріс пайдаланудың алдын алады.

⁴ UNODC, "Social media, a new platform for judges around the world" / <https://undocs.org/>

АҚШ-тағы штаттар соттарының ұлттық орталығында, судьялар беделді біліммен ақпарат алуға жүгіне алатын **Судьялық этика орталығы** (NCSC) бар. Орталық Бас судьялардың конференциясымен (қауымдастығымен), Штаттардың сот әкімшілерінің конференциясымен (қауымдастығымен) және басқа да судьялардың бірлестіктерімен жұмыс істейді. NCSC судьялар үшін әртүрлі формада сарапшылық білім: веб-ресурстардан бастап практикалық көмекке дейін бере алады. Үкімет сарапшылардан және интернет-ақпарат көздерінен алынған ақпараттың ақысын төлеп, оны бірінші деңгейлі және апелляциялық соттарға, соттардың әкімшілік кеңселеріне ақысыз тарады. Жеке артықшылықтарды пайдалану үшін судьялармен сот әкімшілері оқу курстарына жазыла алады немесе сот жұмысын жақсарту құралдарымен әдістерін бағалау және енгізу үшін NCSC зерттеушілерімен және консультанттарымен келісім жасай алады [1]⁵. Ары қарай осы тақырыпқа арналған Judicial Conduct Reporter журналында маңызды мақала жалияланғаннан кейін шыққан сот этикасы және әлеуметтік желілер бойынша материалдардың қысқаша резюмеси келтіріледі. Осы журналда 2017 жылдың көктемімен жазында әлеуметтік медиа мен судья этикасына қатысты консультативтік қорытындылармен тәртіптік шешімдерді талдайтын 2 бөлімнен тұратын мақала жарияланған болатын. Мақаланың бірінші бөлімі судья міндеттерімен жалпы таныстыру және талқылау болды: басқа заңгерлерді, адвокаттарды «достарға қосу»; дисквалификация және ақпаратты жария ету; судьяның басқалармен біржақты байланысы және тәуелсіз тергеу жүргізу; аяқталмаған өндірістегі істерге комментарий беру мәселелері. Екінші бөлім судьяның кеңседен тыс жүріс-тұрысына арналған: қоғамның сот жүйесіне деген сенімін төмендететін жүріс-тұрыс түрлері; комментарий беру; қызмет беделін асыра пайдалану; құқықтық консультация беру; жабық ақпараттарды жария ету; қайырымдылық жасау; судьяның саяси қызметі және сайлау кампаниясын жүргізу [2].

АҚШ-тағы Судьялар қауымдастығының кеңестік пікірлері. 2018 жылдың қазан айында Калифорния жоғарғы соты штаттың сот этика кодексіне Canon 2A-ға келесідей түсініктеме қосты. Электронды байланыстың қол жетімділігі, кеңінен таралуымен

ұзақ сақталуын, материал Интернетте орналастырылғанын ескере отырып, судья электронды байланыстың кез-келген түріне, оның ішінде мәтіндік хабарлама, электрондық пошта арқылы байланысқа шығу кезінде, әлеуметтік желілердің онлайн-сайттарына қатысқанда немесе Интернетте материалдарды басқаша орналастыруда абай болуға тиіс. Судьяның бетпе-бет, қағаз жүзінде немесе телефон арқылы сөйлесуін реттейтін канондар (ережелер) электронды байланысқа, оның ішінде Интернетті және әлеуметтік медианы пайдалануға қолданады [2].

Бұл канондарға мыналар жатады: Canon 2B (2) Сот билігінің беделі; 3B (7) Біржақты байланыс, 3B (9) Аяқталмаған немесе болашақ сот істерін қоғамдық талқылау; 3E (2) Дисквалификацияға қатысты ақпаратты ашу; және 4A Судьялық қызметтің қадірін төмендетпейтін, жиі дисквалификацияға әкелмейтін, судьяның бейтарап әрекет ету қабілетіне күмән келтірмейтін соттан тыс іс-әрекеттері. 2020 жылдың шілдесінде Калифорния жоғарғы соты штаттың судьялық этика кодексіне Canon 2B ережесіне түсініктеме қосты, онда: егер судьяға әлеуметтік желіде, мысалы, Facebook, Yelp немесе TripAdvisor сияқты краудсорсинг сайттарында хабарлама жасаса, өзінің және басқалардың қаржы немесе жеке мүдделерін ілгерілету үшін судьялық лауазымның беделін пайдалануға тыйым салынады. Мысалы, оны судья ретінде анықтауға мүмкін болса, сайттардағы компанияларды, тауарларды немесе қызметтерді басқаларға ұсынып, немесе сынап комментарий жаса алмайды [2].

Белгілі бір мәселеге қатысты біліктілігі болса, судьялар Yelp сияқты краудсорсингтік сайттарда пікір жаза алады және әлеуметтік желілердегі «Ұнайды» функциясын қолдана алады (Калифорния судьялары қауымдастығының 78-ші ресми қорындысы, 2020 ж.). Апелляциялық сатыдағы судья сот қызметкері әлеуметтік желілерде канондарды бұзатын комментарий жібергенін білгенде, дереу тәртіпбұзушылықты жою үшін шаралар қолнаду керек. Кем дегенде қызметкерден «қоғамдық жариялықтан жойылды» деген хабарламасын жариялау үшін барлық ақылға қонымды қадамдарды жасауды талап етеді. Егер судья орынсыз пікірді көпшілік қарағанын, қайта жариялағанын немесе басқа жолмен таратылғанын білсе, жағдайға сәйкес, әсіресе комментарий соттың абыройына тиетін, оны қорлайтын немесе басқадай

⁵ The National Center for State Courts / Қауым материалдары 01.04.2021 / <https://www.ncsc.org/about-us>

теріс әсер ететін болса, сот қызметкеріне әлеуметтік желілердегі комментарийді түзету немесе алып тастау туралы нұсқаулық беру керек. Апелляциялық сатыдағы сот қызметкерлерін оқыту, олардың әлеуметтік медидағы жарияланымдарында сот билігінің адалдығына қоғамдық сенімді сақтаудағы өздерінің рөлін түсінуге көмектеседі (2020-37 Калифорния судьялары қауымдастығының ауызша нұсқаулығы) [2].

Судьялар әлеуметтік желілерді «ағымдағы саяси мәселелерге қолдау немесе наразылық білдіру үшін» пайдаланбауы керек. Соның ішінде, өздерінің атақтарын қолданбаса да, «адамды, бейнені немесе басқа адамның айтқан сөзін растау, мақұлдау немесе симпатия білдіру» үшін судьялар әлеуметтік желілерді пайдаланбайды (Колорадо судьялары ассоциациясының 2020-2 консультативтік қорытындысы). Судья адамның психикалық денсаулығына қатысты сот шешімінің жобасын тек психикалық денсаулық сақтау ұйымының веб-сайтында ғана қолданылатын видеода талқылай алады. Белгілі бір ұйымды насихаттауға мүдделі болмай, судья ол ұйымның бағдарламасын әлеуметтік желілер алаңында талқылай алады (2019-26 Флорида судьялары ассоциациясының консультативтік қорытындысы). Әріптес судья жазған кітаптың шығу күнін Facebook немесе басқа әлеуметтік желілерде судья жариялай алады (2020-21 Флорида судьялары ассоциациясының консультативтік қорытындысы) [2].

Судьяның алдына келген адвокат, өзінің Facebook-тағы бұрынғы досы екенін білген кезде, бұл фактіні жариялау талап етілмейді. Бірақ судья болған нақты қарым-қатынастардың сипатын ескеріп, осы мәліметті ашудың қаншалықты керектігін барын анықтайды. Судья нақты қатынастардың сипатын: достық, судьямен адвокат арасындағы кез-келген басқа қарым-қатынастың дәрежесі және адвокаттың судьямен ерекше жақын қатынастары бар екендігі туралы әсер туғызу үшін қолданатын судья жариялаған жеке ақпаратты, ескеруі керек (2018-3 Массачусетс судьялары ассоциациясының қорытынды-хаты). Сот органдарының лауазымды тұлғалары, егер олардың әрекеті судьялық этика кодексін бұзбайтын болса, әлеуметтік желілерде аккаунттары болуы мүмкін (JI-147, 2019 Мичиган штаты судьялары ассоциациясының консультативтік қорытындысы). Судьялар әлеуметтік желілерде қайырымдылықпен айналысатын ұйымдарды қолдай алады. Судьялар өздерінің қайырымдылыққа берген ақшаларын әлеуметтік желілерде көрсете

алмайды. Қайырымдылық қорлардың директорлар кеңесіне кіретін судьялар, ұйымның веб-сайтында және әлеуметтік желілерде өздерінің лауазымын жариялауға рұқсат бере алады. Судьялар өздерінің есімдерімен фотосуреттерін қайырымдылық ұйымның веб-сайтында немесе әлеуметтік желілерде орналастыруға рұқсат бере алады. Егер судьяның қайырымдылық ұйымымен байланысын жарияламау туралы келісімі болса, ұйым қолданатын әлеуметтік медиа және басқа сандық ақпарат құралдарынан аулақ болуы тиіс (JI-148, 2019 Мичиган штаты судьялары ассоциациясының консультативтік қорытындысы) [2].

Судьялар әлеуметтік желілерді басқа қоғам мүшелерімен бірдей пайдаланамыз дей алмайды. Іске қатысатын адвокаттың әлеуметтік желілерде судьямен байланысының болуы автоматты түрде судьяны дисквалификацияға әкелмейді. Істі қараудан өздігінен бас тарту туралы шешім қабылдаған кезде судья ол адвокатпен араласуының жиілігін (мысалы, комментарий, репосттар жасау жиілігі және т.б.) ескеруі керек. Судья бұл тарап қатысатын істен бас тарту туралы шешім қабылдаған кезде, әлеуметтік медида ол тарап өкілімен қарым-қатынасының жиілігімен мазмұнын ескеруі керек. Аяқталмаған іске адвокат ретінде қатысатын адаммен судья әлеуметтік желідегі аккаунты арқылы байланыса алады, егер хабарлама ex parte мәлімет ерекшеліктерінің біріне сәйкес келсе (бейтараптылық қағидасын бұзбаса). Судья адвокаттарды LinkedIn-де немесе басқа әлеуметтік желіде «ұсына» алмайды. Әлеуметтік желіде судья бизнесті қолдай алмайды. Алайда ол әлеуметтік медида қайырымдылық ұйымын қолдай алады (2020, Мичиган штаты соттарының әлеуметтік желілері туралы жиі қойылатын сұрақтар [2]).

Жәбірленушінің жақын туыстарынан іс бойынша мазмұнды талқылауды қамтитын әлеуметтік медиа хабарламасын алған судья хабарламаны барлық тараптарға жария етуі керек. Алайда, ешқандай істі қараудан бас тарту талап етілмейді және бұл туралы шешімді судья өзі қабылдайды (2017-53, Нью-Йорк судьялары ассоциациясының консультативтік қорытындысы). Заңгерлер алқасы немесе басқа кәсіби ұйым ұйымдастырған жеке немесе кәсіптік демалыстарға онлайн-шолуды, онда адамдардың есімдері жасырын болса да және судьяның мәртебесіне қатысы болмаса да, судья жаза және жариялай алмайды (2019-87, Нью-Йорк

судьялары ассоциациясының консультативтік қорытындысы). Судьямен судьялық қауымдастық соттардың құрылымына, жұмысына әсер ететін заңдық немесе конституциялық өзгерістерді жария түрде қолдай алады немесе қарсылық білдіре алады. Бірақ әлеуметтік желілерде өз ұстанымдарын білдіруде судьялар дискрециялық әрекеттерді жүзеге асыруы керек (2019-120, Нью-Йорк судьялары ассоциациясының консультативтік қорытындысы) [2].

Судьялардың жүріс-тұрысына қатысты тәртіптік шешімдерді қарастырайық. Судьялардың жүріс-тұрысы жөніндегі Аризона штатының комиссиясы, талапкерді Facebook парақшасындағы масқаралағаны үшін судьяға ашық түрде сөгіс жариялады. Сондай-ақ, комиссия судьяға хабарламаны алып тастап, консультативтік қорытындыны оқуды бұйырды (12.06.2018 ж. Ури ісі, Бұйрық. Судьялардың жүріс-тұрысы жөніндегі Аризона штатының комиссиясы). Судьялардың жүріс-тұрысы жөніндегі Аризона штатының комиссиясы, шерифті қорғауға арналған кампаниясы үшін Facebook-тағы жазбаларында өзінің судья мәртебесін пайдаланғаны үшін, штаттан тыс қызмет атқаратын судьяға ашық түрде сөгіс жариялады (10.06.2020, Барт ісі, Бұйрық. Судьялардың жүріс-тұрысы жөніндегі Аризона штатының комиссиясы). Комиссия по вопросам поведения судей штата Аризона объявила публичный выговор судье, помимо других проступков, за просмотр сообщения в социальной сети, в котором супруга обвиняемого по уголовному делу критиковала его. Затем обсуждение сообщения с описанием предполагаемых неточностей и просьбой чтобы это было исправлено (17.11.2020 ж. Стэггс ісі, Бұйрық. Судьялардың жүріс-тұрысы жөніндегі Аризона штатының комиссиясы) [2].

Келісімге сәйкес, Арканзас штатының судьялық тәртіп жөніндегі комиссиясы, судьяның отставкаға кететіндігін және оның штатта судьялық қызмет атқаруға біржола тыйым салуға келіскендігін жариялады. Комиссия судьяның басқа да теріс қылықтарымен қатар, Facebook Messenger және телефон арқылы байланысқан, айыпталушы әйелге қатысты барлық істерді қараудан дереу бас тарту туралы арыз бермегені үшін айыптауға дайын болған (01.05.2020, Отставка және қызметке тиым салу туралы шешім. Арканзас штатының судьялық тәртіп жөніндегі комиссиясы) [2].

Сот қызметі жөніндегі калифорниялық

Комиссия бұрынғы сот органдарының лауазымды тұлғасын көпшілік алдында айыптап, оған Калифорнияның кез-келген сотында судья ретінде қызмет етуіне тыйым салды. 1) Ол өзінің Facebook парақшасында келесі материалдарды жариялаған: мұсылмандарға қарсы, иммиграцияға қарсы, жергілікті американдықтарға қарсы пікірлер; бір жыныстық некеге, трансгендерлерге қарсы сөздер; либералдыққа, демократияға қарсы көзқарастар; қара нәсілді адамдарға қарсы сөздер; сол кездегі президенттікке кандидат Х. Клинтонға қарсы, АҚШ президенті Б. Обамаға қарсы айыптаулар; сот төрелегенің федералдық жүйесін құрметтемеу, кедейлерді менсінбеумен байланысты сөздер; және 2) осы посттар әлеуметтік желіде енді көпшіліктің оқуына қол жетімді емес деп санап, төрағалық етуші судьяға және Комиссияға посттарды алып тастағаны туралы айтқан. Алайда бұл сөзі шындыққа жанаспай шыққан (22.08.2018 ж. Джанкинто ісі, Шешім және бұйрық. Калифорнияның сот қызметі жөніндегі комиссиясы) [2].

Кентукки штаты судьяларының жүріс-тұрысы жөніндегі комиссия өзінің Facebook-тегі аккаунтында: «Кінәсін полицияда мойындаған бұл адам өлтіргеніне күдікті, бірнеше сағатта түрмеден босатылып жіберілген», - деген комментариймен бөліскені үшін судьяға ашық сөгіс жариялаған (12.06.2018 ж. Маклафлин ісі, Келісілген бұйрықпен қоғамдық сөгіс. Кентукки штаты судьяларының жүріс-тұрысы бойынша комиссия). Кентуккидің Жоғарғы соты судьяны әртүрлі тәртіп бұзғаны үшін, оның ішінде Snapchat сұхбаттарына қатысқаны және сот персоналы мүшесімен кейбір сөздері жыныстық сипатта болғаны үшін қызметінен босатты (17.12.2020, Джентри судьялардың жүріс-тұрысы бойынша комиссияға қарсы. Кентукки Жоғарғы соты) [2].

Судьяның берген айғақтарына сүйене отырып, Монтана Жоғарғы соты судьяны 30 күн мерзімге, басқа терісқылықтармен қатар өзінің Facebook-тегі жеке парақшасында соттан тыс қызметке партияның екі кандидатын ашық түрде қолдағаны үшін; сондай-ақ Facebook-тағы сайлауалды парақшасында екі партия кандидаттарымен бір саяси ұйымның қолдауын алғаны үшін қызметінен шектеді (2020, Харада бойынша сұраным 461 P.3d 869. Монтана Жоғарғы соты) [3]. Отставкаға кету және болашақта судьялық қызметке өзін ұсынбау туралы шартты қабылдай отырып, Нью-Йорк штаты судьяларының жүріс-тұрысы бойынша комиссиясы,

мемлекеттік лауазымды тұлғалармен штатты сынға алған Facebook-те ашық комментарий жасағаны туралы шағым бойынша тергеуді жапқан. Комментарийлер атыс қаруын реттеуге, құқыққорғау органдарымен саяси ұйымдарға, қоғам белсенділеріне және діни топ мүшелеріне қатысты болған (08.12.2017 ж. Кларкин ісі, Шешім және бұйрық. Нью-Йорк штаты судьяларының жүріс-тұрысы бойынша комиссиясы). Нью-Йорк штаты судьяларының жүріс-тұрысы бойынша комиссиясы мүлік иесінің рұқсатынсыз үйге кіргені, мүлікті суретке түсіргені, фотосуреттерді Facebook әлеуметтік желісіне жариялағаны, меншік иесі туралы жаман пікірлер жазғаны үшін; және Комиссияны осындай посты жедел алып тастаймын деп сендіріп, өзі әрекетсіздік танытқаны үшін судьяға ашық сөгіс жариялаған (26.06.2018 ж. Фишер ісі, Анықтама. Нью-Йорк штаты судьяларының жүріс-тұрысы бойынша комиссиясы) [2]. Отставкаға кету және болашақта судьялық қызметке өзін ұсынбау туралы шартты қабылдай отырып, Нью-Йорк штаты судьяларының жүріс-тұрысы бойынша комиссиясы, осы мәліметтерді жария етуге болатын шектеулі көлемде құпиялылықтан бас тартқан бұрынғы судьяға қатысты сот ісін аяқтады. Судья Facebook-тегі өзінің аккаунтында адамды асып өлтіруге арналған ілмектің келесі жазуы бар: «IF WE WANT TO MAKE AMERICA GREAT AGAIN WE WILL HAVE TO MAKE EVIL PEOPLE FEAR PUNISHMENT AGAIN» фотосуретін орналастырған, - деп Комиссия ресми шағым жасаған (12.09.2019, Канинг ісі, Шешім және бұйрық. Нью-Йорк штаты судьяларының жүріс-тұрысы бойынша комиссиясы).

Нью-Йорк штаты судьяларының жүріс-тұрысы бойынша комиссиясы судьяға (1) өзінің сайлау науқаны кезінде Facebook-тегі жеке парақшасында қастандық теорияларын насихаттайтын мемдерді орналастырғаны үшін, судья ретінде ант бергенде мүлтіксіз орындауды қамтамасыз етуге тиісті заңдарға құрметсіздікпен қарап, орынсыз түсініктемелер бергені үшін; және (2) судья Facebook-тегі жеке парақшасында өзі жауапкершілікке тартқан айыпталушыны босату туралы комментарий, басқа істер бойынша кепілдікпен босату шешімдерін

сынайтын мақалаларға сілтеме және осы істердің біріне комментарий жасағаны үшін судьяға ашық сөгіс жарияған (03.11.2020 ж. Шмидт ісі, Анықтама. Нью-Йорк штаты судьяларының жүріс-тұрысы бойынша комиссиясы). Нью-Йорк штаты судьяларының жүріс-тұрысы бойынша комиссиясы қызының мектеп мұғалімдерін көпшілік алдында қолдағаны үшін судьяға ашық сөгіс жариялады. Білім беру кеңесінің қатысуымен сот ісін жүргізген кезде судья сот ісіне қатысты мәселелермен жеке тұлғаларға бетпе-бет, электронды пошта, және әлеуметтік медиа арқылы ашық комментарийлер берген. Судья мектепте ата-аналарға құқықтық ақпаратпен кеңестер берген; процессуалдық құжаттарға қол қойған; білім кеңесінің мүшелерімен сот ісін жүргізу туралы әңгімескен; мұғалімдер кәсіподағының адвокаттарымен сот отырысы басталғанға дейін сот залынан тыс жерде сөйлескен; сот процесінде берілген айғақтарды рәсімдеген екен. (09.12.2020, Панепинто ісі, Анықтама. Нью-Йорк штаты судьяларының жүріс-тұрысы бойынша комиссиясы) [4].

Қорытынды

Сонымен, судьялар әлеуметтік желілерді қолданғанда абайлық таныту керек. Материалдарды әлеуметтік желілерге орналастыру кезінде олар жариялағанның бәрі жойылғаннан кейін де сақталып қалатындығын және судья берген мәліметті біреулер бұрмалап түсіндіруі, контекстен бөліп алып көрсетілуі мүмкін екенін ескеруі керек. Интернетте анонимді комментарий жазған кезде, адамды анықтаудың әртүрлі тәсілдері бар екенін есте сақтауы керек. Әлеуметтік желіде жарияланған кез-келген жеке ақпарат немесе фотосуреттер кішіпейіл және лайықты болуы керек. Судьялар әрқашан біржақты саяси комментарий беруден аулақ болғандары жөн және ешбір жағдайда судьялық қызметтің абыройына нұқсан келтіретін немесе мемлекеттік институт ретіндегі сот органдарына теріс әсер ететін ештеңе жарияламауы керек. Судьялар Twitter-ді қолдана алады; дегенмен, Twitter аккаунты қолданушыны судья ретінде анықтайтындықтан, оны тек ақпараттық, білім беру және кәсіби мақсаттарда пайдалану керек.

ӘДЕБИЕТ

1. *Judges & Social Media: Managing the Risks by Dimitra Blitsa, Ioannis Papathanasiou & Maria Salmanli 2015 / https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2634043*
2. *Social Media and Judicial Ethics / Compiled by Cynthia Gray, Director / NCSC Center for*

Judicial Ethics / Сайт материалдары 01.04.2021 / www.ncsc.org/cje

3. *INSIDE THIS ISSUE Social media and judicial ethics: Part 1 / Сайт материалдары 01.04.2021 / https://www.ncsc.org/_data/assets/pdf_file/0015/15513/jcr_spring_2017.pdf*

4. *Social Media and Judicial Ethics / Compiled by Cynthia Gray, Director / Сайт материалдары 01.04.2021 / https://www.sog.unc.edu/sites/www.sog.unc.edu/files/course_materials/NCSC%20CJE%20Social%20Media%20and%20Judicial%20Ethics%20Update%20Sept%202019.pdf*

REFERENCES

1. *Judges & Social Media: Managing the Risks by Dimitra Blitsa, Ioannis Papathanasiou & Maria Salmanli 2015 / https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2634043*

2. *Social Media and Judicial Ethics / Compiled by Cynthia Gray, Director / NCSC Center for Judicial Ethics / Сайт материалдары 01.04.2021 / www.ncsc.org/cje*

3. *INSIDE THIS ISSUE Social media and judicial ethics: Part 1 / Сайт материалдары 01.04.2021 / https://www.ncsc.org/_data/assets/pdf_file/0015/15513/jcr_spring_2017.pdf*

4. *Social Media and Judicial Ethics / Compiled by Cynthia Gray, Director / Сайт материалдары 01.04.2021 / https://www.sog.unc.edu/sites/www.sog.unc.edu/files/course_materials/NCSC%20CJE%20Social%20Media%20and%20Judicial%20Ethics%20Update%20Sept%202019.pdf*

